ŽODŽIAI SU PREPOZICINIAIS NELIETUVIŠKOS KILMĖS DĖMENIMIS

Vida Rudaitienė

Vilniaus pedagoginis universitetas, T. Ševčenkos g. 31, LT-2000 Vilnius, Lietuva

Bendrinėje lietuvių kalboje suaktyvėjo skolinių vartosena. Skolinių pavyzdžiu dažnai sudaroma ir naujų žodžių arba iš jų pasisavinami žodžių darybos dėmenys. Leksikos vienetų ar kitų elementų skolinimasis yra vienas būdingiausių dabartinės lietuvių kalbos bruožų. Šį procesą paprastai lemia ir tarptautinė terminija. Mat terminija dažnai yra tarpininkė, per kurią į visus bendrinės lietuvių kalbos stilius ateina tarptautinių žodžių, o iš jų pasisavinama įvairių žodžių darybos dėmenų ir afiksų. Kaip teigia latvių kalbos tyrinėtoja V. Skujinia, "skolinant tarptautinius žodžius su tais pačiais priešdėliniais elementais, tie afiksai kalboje aktyvėja ir per ilgą laiką įgauna savarankiškų darybinių formantų funkcijas⁴¹. Žodžių daryboje ypač aktyvūs prepoziciniai dėmenys, pasiskolinti iš klasikinių graikų bei lotynų kalbų. Daugelio jie laikomi sudurtinių žodžių dėmenimis, kartais – prefiksoidais². Tam tikrais atvejais sunku rasti ribą tarp priešdėlių vedinių ir sudurtinių žodžių. Dar nėra tvirtų kriterijų, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, kada žodžio pradžioje esančią morfemą laikyti priešdėliu, kada – sudurtinio žodžio dėmeniu.

Žodžiai su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis lietuvių kalboje nenaujas, kalbininkų tyrinėjamas reiškinys³, bet jų nuolat daugėja. Šie žodžiai dažnai stelbia lietuvių kalboje įprastus dvižodžius junginius. Valstybinė lietuvių kalbos komisija priėmė nutarimą "Dėl žodžių su dėmeniu auto- vartosenos ir rašybos"⁴. Dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje vartojama daug žodžių ir su kitais prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis. Gausėja žodžių, ypač daiktavardžių, su prepoziciniais dėmenimis aero-, agro-, astro-, audio-, auto-, avia-, bio-, eko-, ekspo-, ekspres-, elektro-, euro-, foto-, hidro-, info-, kosmo-, makro-, mikro-, moto-, pop-, porno-, radio-, servo-, stereo-, techno-, tele-, termo-, turbo-, velo-, vibro-, video- ir kt. Kai kurie iš jų žodžių daryboje vartojami gana seniai, pvz.: aero-, auto-, hidro-, radio-. Kiti iš jų analogišką funkciją atlieka palyginti neseniai. Pavyzdžiui, neįtraukti į "Tarptautinių žodžių žodyną" (Vilnius, 1985) nelietuviškos kilmės elementai euro-, ekspo-, ekspres-, info- (infor-), techno- ir kt.

Pastebėta, kad daugelis prepozicinių nelietuviškos kilmės elementų išeina už darybinių formantų ribų ir imami vartoti kaip nekaitomi savarankiški žodžiai, pvz.: *audio* (:audioaparatūra, audiokasetė, audiomagnetofonas ir kt.) LA 1998 66, *auto* (: automobilis) rš., *euro* (: Europa; kas kita piniginis vienetas *euras*) LŽ 2000 138, *info*- (: informacija, informacinis, -ė) LR 1999 4, *pop* (:populiarus, popmuzika ir kt.) LR (TVA) 1999 19 9, *porno* (: pornografija, pornografinis, -ė) LR 1999 182, *stereo* (: stereofonija, stereofoninis,-ė, stereoskopas, stereoskopinis, -ė ir kt.) LR 1999 58, *turbo* (: turbininis, -ė, turbokompresorius ir kt.) LŽ 1999 190, *video* (: videoaparatūra, videomagnetofonas, videoprograma ir kt.) LA 1998 202.

Dažnai, ypač jaunimo kalboje, kaip ekspresyvus pagiriamasis žodis vartojama super, pvz.: Kad ir ko jie imtųsi, viską daro "s u p e r" LR (TVA) 2000 51 12. Nemanau, kad čia būtų išimtis, kažkas tokio s u p e r tik dėl "Williams" LŽ 1999 189. Taip, taip melancholija, liūdesys, skausmas, tragiškas balsas. Ir vis dėlto – s u p e r, s u p e r Pn 1999 1 6.

Šiam kalbininkų peikiamam reiškiniui rastis didelę įtaką turi ir interlingvistiniai veiksniai. Vakarų kalbose, pavyzdžiui, anglų, daugelis minėtų trumpinių vartojami ir kaip savarankiški žodžiai, ir kaip prepoziciniai žodžių dėmenys. Bendrinėje lietuvių kalboje jie pateisinami tik kaip prepoziciniai žodžių dėmenys ir rašomi kartu su apibūdinamuoju žodžiu. Tačiau bendrinėje lietuvių kalboje seniai kaip savarankiški žodžiai ir kaip žodžių dėmenys vartojami elektra ir elektro, kinas ir kino-, radijas ir radio-. Palyginti neseniai bendrinėje lietuvių kalboje ir kaip savarankiški žodžiai, ir kaip prepoziciniai dėmenys vartojami anglų kalbos žodžiai hitas ir topas. Pavyzdžiui, hitas ir hitparadas, topas ir topmodelis. Taip pat ir per anglų kalbą atėjęs pop < lot.: pop, popsas ir popgrupė, popmuzika, popmenas, popžvaigždė ir kt.

Bendrinėje lietuvių kalboje vartojamų žodžių su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis antrasis dėmuo gali būti ir svetimas, ir lietuviškas. Gana dažni šio darybos tipo žodžiai, kurių antrieji dėmenys yra savarankiškai nevartojami svetimų kalbų kilmės, pvz.: aerobika LR 2000 6, aeronautika LR (RV) 1999 164, autostrada LA 1999 12, biocidas LA 1999 23, ekomobilis LA 1996 115, elektrobusas LA 1991 5, eurokratas R 1998 238, euromanas LŽ 1999 12, kinoteka LA 1997 238, kosmodromas LR 1998 14, motobolas LR 1998 41, motodromas LR (SA) 1999 12, stereoskopas LA 1997 20, telekomas LŽ 1999 264, velomobilis LA 1996 115, videofilas MD 1993 40, videoteka LR 1991 164.

Šie žodžiai padaryti ne lietuvių kalboje, jie pasiskolinti iš kitų kalbų. Lietuviška galūnė jiems pridedama pagal tuos pačius dėsnius, kaip ir kitų kalbų kilmės nesudurtiniams daiktavardžiams. Tie patys prepoziciniai nelietuviškos kilmės dėmenys pridedami ir prie savarankiškai lietuvių kalboje vartojamų linksniuojamų svetimų kalbų kilmės paprastai tarptautinių žodžių, pvz.: agrofirma LR (SA) 2000 83, agroturizmas LŽ 1999 156, audiocentras LA 1999 221, audiokasetė LA 1996 108, audiosistema LŽ 2000 10, autokatastrofa LR (TVA) 2000 9 54, automagnetola LR (S) 2000 83, autotreileris LŽ 2000 35, aviabilietas LR (GB) 1999 271, aviadispečeris LR (TVA) 2000 10 3, aviaeskadrilė LA 1998 121, aviakompanija

LŽ 2000 61, bioenergetika LŽ 2000 3, biofizika LR (GB) 2000 41, biotualetas LR (RV) 1999 99, ekoprodukcija LA 1999 57, ekoproduktas LA 1999 57, ekoturizmas LR (GB) 2000 36, euroentuziastas, -ė LA 1999 236, euromisija LR (TVA) 1999 37 55, euroskepticizmas LA 1999 237, euroskeptikas, -ė LA 1999 277, fotoaparatas LŽ 1999 281, fotokritikas, -ė LA 1999 226, fotomodelis LR (RV) 1999 224, fotoportretas LA 1999 226, fotoseansas LR (RV) 1999 212, fotostudija LŽ 1999 229, inforeportažas LŽ 1999 14, infotekstas LR (GB) 1999 47, makroekonomika LŽ 1998 12, makrofizika LA 1999 42, mikroekonomika LŽ 1999 270, mikroklimatas LR (SA) 2000 32, motokrosas LŽ 2000 4, motosportas LŽ 1999 12, popchoras LŽ 1999 102, popkultūra R (PTV) 1999 7 22, popmuzika LR 1999 32, pornoelementas LŽ 1999 204, pornofilmas LŽ 1999 204, pornomodelis LR (TVA) 2000 2 51, stereobazė LR 1994 74, stereosistema LŽ 2000 10, stereotelevizija LR (TVA) 1998 2 5, technomotyvas LŽ 1999 199, technomuzika R 1999 203, teleaparatūra LR 1998 201, telekamera LR (TVA) 2000 5 61, telekomunikacija LA 1998 220, telereportažas LA 1998 143, teleserialas R (PTV) 1999 7 21, teležurnalistas, -ė R 1994 239, velotrekas LA 1998 40, videoaparatūra LŽ 1999 190, videokamera LR (TVA) 2000 4 4, videomagnetofonas LA 1998 1, videooperatorius, -ė LR 1991 142.

Šio tipo dariniai dažniausiai yra skoliniai, jie vartojami įvairiose pasaulio kalbose. Šių daiktavardžių galūnė yra tokia pat, kaip jų antrųjų dėmenų, kai jie yra savarankiški žodžiai.

Paskutiniais dešimtmečiais daugelyje kalbų, taip pat lietuvių kalboje, plinta tokia žodžių darybos tendencija: prepozicinis svetimų kalbų kilmės dėmuo jungiamas su lietuvių kalbos žodžiu. Tai hibridai, pvz.: aeroryšys LŽ 1998 4, aerouostas LR 1999 14, agromiškas LA 1997 4, audiogrotuvas LA 1999 20, audiojuosta LŽ 2000 10, autoverslininkas, -ė LA 1996 101, autovilkikas LŽ 1999 264, aviabendrovė LR 1999 170, aviapaslauga LR 2000 18, biodujos MD 1997 48, biokuras LA 1998 161, biolaukas LŽ 1999 286, euroaugalas LA 1998 5, euroderybininkas, -ė LŽ 2000 30, europilietis, -ė LA 1998 5, fotojuosta LR (RV) 1999 212, fotoknyga LA 1999 39, fotomėgėjas, -a LŽ 1999 201, fotomenininkas, -ė LŽ 1999 201, fotopopierius LŽ 1999 298, infoaplinka LR (GB) 1999 20, infopasaulis VN 1999 93, makrodalelė LR 1997 18, mikrogyvenimas LR (S) 1999 265, mikrogrūdelis LR (GB) 2000 89, mikromokestis LR (RV) 1999 18, mikrosiūlas LA 1997 20, motopėstininkas, -ė LA 1997 194, motovežimėlis LA 1997 41, popdaina LA 1996 54, popdainininkas, -ė LR (TVA) 2000 15 10, popmenas LŽ 2000 61, popžvaigždė LR (TVA) 1999 29 55, pornojuosta LR (TVA) 1999 46 65, pornonuotrauka LZ 2000 29, pornožvaigždė LŽ 1999 286, stereostiprintuvas LŽ 1999 100, stereošalmas R 1994 30, stereovaizdas LA 1997 16, technoaudinys LR (GB) 1999 53, technonaktis LR (S) 1999 5, telelaida LA 1997 15, telenaujienos LŽ 2000 61, telepaslauga LŽ 1999 73, telerinka LR (TVA) 1999 38 69, teleryšys LA 1998 239, telesusitikimas LR 1994 74, televaizdelis LR 1999 58, teležaidimas LR 1994 64, termojungiklis LA 1996 14, termoputa LŽ 1999 234, turbogrąžtas LA 1996 10, turbosiurblys R 1994 14, videodarbas R (PTV) 1999 7 3, videogrotuvas LA 1996 27, videojuosta LA 1997 5, videomedžiaga LA 1997 223, videomenas LR (TVA) 2000 14 6, videožaidimas LA 1998 20.

Šio darybinio tipo žodžiai gali būti vertiniai iš kitų kalbų arba pasidaryti lietuvių kalboje. Daugelis jų kalbininkų yra peikiami, laikomi netaisyklingos darybos.

Kol neaptarta žodžių su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis vartosena ir neaiškus darybinis požiūris į juos, negalima apibrėžti šių žodžių vietos lietuvių kalbos sistemoje. Straipsnio tikslas - paanalizuoti ryškesnius žodžių su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis audio-, euro-, tele-, video- vartojimo ir darybos polinkius, jų vartojimo variantiškumą su žodžių junginiais ar kitais pasakymais bendrinėje lietuvių kalboje. Vienu kitu atveju šių žodžių vartosena ir daryba vertinama lietuviu kalbos normos atžvilgiu. Bet šio straipsnio tikslas – ne koks griežtas normos nustatymas, bet dažniau vieno ar kito varianto pasiūlymas remiantis konkrečiais vartosenos pavyzdžiais. Taip pat panagrinėjamos kai kurios žodžiu su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis gausėjimo bendrinėje lietuvių kalboje ekstralingvistinės ir lingvistinės priežastys. Šiems tikslams duomenys daugiausia rinkti iš periodinės spaudos. Vienas kitas kalbos faktas paimtas iš kitų raštų: įvairių skelbimų, lankstinukų, reklamos lapelių, kvietimų; jie žymimi rš. Nurodytas šaltinis nereiškia, kad teikiamasis žodis ar žodžiu junginys vartojamas tik tame leidinyje. Šaltiniai rodo, kad šie leksikos vienetai vartojami įvairiuose periodiniuose leidiniuose (žr. Santrumpos). Iliustraciniai sakiniai kai kur sutrumpinti.

Žodžių su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis plitimą lemia daugelis socialinių (ekstralingvistinių) ir vidinių (lingvistinių) veiksnių, kurie yra glaudžiai susiję. Keičiasi tradicinis gyvenimo būdas, kuriamos naujos technologijos. Mokslo ir technikos procesas aktualina ir reikšme tu mokslo sričiu, kurioms priklauso ir daugelis nagrinėjamos darybos terminų. Visuomenės raida veikia žodžių atsiradimą, aktyvina tam tikrus žodžių darybos būdus bei tipus. Kadangi daugelis tautų sukurtų vertybių yra tarptautinio pobūdžio, tai mokslinio bendravimo ir bendradarbiavimo tikslais iškyla tarptautinių terminų poreikis. Taigi aktualu ir naujų terminų sudarymas iš morfemų, pasiskolintų iš klasikinių graikų bei lotynų kalbų. Šios morfemos vartojamos daugelyje kalbų: anglų, vokiečių, prancūzų, italų, ispanų, rusų, latvių, estų ir kt. Sudarant terminus jos igauna tarptautinių elementų statusą. Šie tarptautiniai elementai, arba dėmenys, patogūs tuo, kad atitinkamos grupės tokių dėmenų reikšmė yra suprantama tam tikrų specialybių mokslininkams, kalbantiems daugeliu kitų kalbų. Bet dabar mokslinė terminija gausiai vartojama įvairiuose bendrinės lietuvių kalbos stiliuose. Specialūs žodžiai, susiję su viena ar kita mokslo sritimi, skverbiasi ne tik į mokslinį, bet ir į buitinį stilių. Mat mūsų dienomis ribos tarp siaurai terminologinių ir buitinių sąvokų vis labiau nyksta. Vyksta ir integracijos procesai. Vis didėjantys ryšiai su kitomis valstybėmis, užsienio mokslinės ir grožinės literatūros vertimu gausėjimas skatina vartoti nelietuviškos kilmės dėmenis ne tik terminų, bet ir šiaip žodžių daryboje. Pastaruoju metu išryškėjo anglų kalbos poveikis. Kontaktuojant kalboms suaktyvėja ir tam tikri žodžių darybos modeliai - ir buvę mažai produktyvūs, ir neproduktyvūs. Į dabartinę lietuvių kalbą plūsta ne tik pavieniai svetimi žodžiai, bet ir tam tikri jų tipai, kurie linkę skleisti žodžių darybos modelius. Tai galima pavadinti žodžių darybos modelių skolinimusi. Taigi žodžių darybą su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis gali aktyvinti ir kitos kalbos, nes šis darybos būdas, kaip jau minėjome, būdingas daugeliui kalbų. Vis dėlto lietuvių kalbos žodžių darybos priemonių gausa ir įvairovė leidžia mums riboti ir darybos modelių skolinimąsi.

Žodžių su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis darybą, matyt, skatina ir vidiniai pačios kalbos (ypač terminijos) poreikiai, t. y. būtinumas įvardyti sudėtines sąvokas. Šiuo atveju didelę reikšmę įgyja kalbos taupumo dėsnis: ilgi žodžių junginiai nepatogūs, todėl sudaromi įvairūs sudurtiniai žodžiai. Bet lemia ne vien kalbos taupumo principas. Sudurtinis žodis yra aukštesnė abstrakcijos pakopa, palyginti su žodžių junginiu. Sudurtiniai žodžiai reikalingi ne tik naujų žodžių poreikiui tenkinti, bet ir dėl to, kad labai dažnai vienu žodžiu reikia išreikšti dvi idėjas. Ypač yra patogūs vienažodžiai terminai.

Daugėja žodžių su prepoziciniu nelietuviškos kilmės dėmeniu *audio-* (< lot. *audio* 'klausau(si), girdžiu'). Antrasis šių žodžių dėmuo dažniausiai yra savarankiškai vartojamas tarptautinis (a), rečiau – lietuviškas (b) žodis. Prepozicinis dėmuo *audio-* paprastai turi sąsajos su garsu leksinę reikšmę. Su prepoziciniu dėmeniu *audio-* daiktavardžiais, kurių daugelis yra terminai, dažniausiai pavadinami įrenginiai, prietaisai, aparatai bei jų dalys, pvz.: a) *audioaparatūra* LA 1997 106, *audiocentras* LA 1999 221, *audiokanalas* LA 1997 223, *audiokasetė* KD 1999 61, *audiosistema* LŽ 2000 10; b) *audiogrotuvas* LA 1999 20, *audiojuosta* LR (TVA) 2000 44 3.

Pastebėta, kad dėmuo *audio*- vartosenoje gana dažnai keičiamas lietuvišku žodžiu *garso*, pvz.: *garso aparatūra* LŽ 2000 38, *garso juosta* LR 1999 20 (kalboje dažnas ir taisyklingas vienažodis terminas *garsajuostė* LA 1999 15), *garso kasetė* LR (S) 2000 69, *garso grotuvas* LA 1997 234. Vietoj vartojamo (ypač dažnai reklamoje, įvairiuose skelbimuose) *audioįrašas* LR 1999 14 teiktinas tuose pačiuose laikraščiuose pastebėtas žodžių junginys *garso įrašas* LR (SA) 2000 32.

Aptariamų darinių ir dvižodžių junginių vartosena dar nėra nusistovėjusi. Tuose pačiuose laikraščiuose ta pačia reikšme vartojama ir dariniai su prepoziciniu dėmeniu audio-, ir dvižodžiai junginiai, kur šis dėmuo keičiamas lietuvišku žodžiu garso, pvz.: Panevėžiečiai šokių salėje ir lauke "darbavosi" metro ilgio plieniniais strypais <...>, kuriais švaistydamiesi nuniokojo kultūros rūmų salėje buvusią a u d i o a p a r a t ū r ą LŽ 2000 38. Automobilių g a r s o a p a r a t ū r a pagal kainas skirstoma į tris grupes LŽ 2000 10; A u d i o k a s e t ė s ir užrašai tvarkingai sudėti lentynoje V. S. kambaryje LR (TVA) 2000 4 50. Vienerių metų gimtadienio proga jaunųjų aktorių trupė išleido tris g a r s o k a s e t e s LR (TVA) 1999 45 66.

Dažnas bendrinėje lietuvių kalboje darinys *audiovizualinis*, -ė LŽ 2000 40, kurio antrasis dėmuo yra savarankiškai vartojamas tarptautinis būdvardis. Vietoj jo siūloma vartoti daugeliu atvejų tinkantį žodžių junginį *garsinis regimasis*⁵. Vartosenoje, pavyzdžiui, *a u d i o v i z u a l i n ė s visuomenės informavimo priemonės* dažniau keičiamos junginiu *g a r s o i r v a i z d o visuomenės informavimo priemonės*. Kartais šie junginiai vartojami pagrečiui, sinonimiškai, pvz.: *A u d i o v i z u a l i n ė s visuomenės informavimo priemonės pateko į negausaus elito visagalių, įgavusių iki šiolei neregėto masto asmeninę bei politinę*

valdžią, rankas. Principinė mano mintis išryškino būtinybę turėti alternatyvias, nesmurtines g a r s o i r v a i z d o visuomenės informavimo priemonių formas, atitinkančias pagrindines žmogaus teises LR (TVA) 1998 7 9.

Dažnai mūsų kalboje vartojamas žodis *audioklipas*, kurio antrasis dėmuo yra anglų kalbos kilmės žodis *klipas*. Šio sudurtinio žodžio vienas iš dažnesnių vartosenoje pastebėtų pakaitų yra žodžių junginiai *garsinis klipas* LA 1999 14 arba *garso klipas* LR 1999 26.

Dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje palyginti neseniai pradėti vartoti žodžiai su prepoziciniu dėmeniu euro- (< Europa). Tam turi įtakos integracijos į Europos Sąjungą procesai. Į šios darybos žodžius, ypač lietuvių kalbos normos požiūriu, jau atkreiptas dėmesys⁶. Pastebėta, kad bendrinėje lietuvių kalboje vartojami žodžiai su prepoziciniu dėmeniu euro- yra įvairių reikšmių. Antrasis šių sudurtinių žodžių dėmuo dažniausiai yra savarankiškai vartojamas tarptautinis (a), rečiau – lietuviškas (b) žodis. Dažni sudurtiniai žodžiai, kurių prepozicinis dėmuo euro- turi Europos Sąjungos arba ryšio su Europos Sąjunga leksinę reikšmę, pvz.: a) eurobiurokratas, -ė KD 1999 56, eurodiplomatas, -ė LŽ 1999 20, euroentuziastas, -ė V 1996 8 9, eurointegracija LR (RV) 2000 277, eurokorpusas LA 1995 185, eurooptimistas, -ė LA 1997 40, eurooptimizmas rš., eurosalentaras, -ė LA 1998 12, europarlamentas LA 1991 221, europroblema rš., euroskepticizmas LR (RV) 2000 10, euroskeptikas, -ė LR 1999 277; b) euroderybininkas, -ė LŽ 2000 30, europareigūnas, -ė rš., eurošalininkas, -ė rš.

Dažnai tuose pačiuose laikraščiuose vartojami dariniai su aptariamos leksinės reikšmės dėmeniu euro- ir žodžių junginiai bei kiti pasakymai tiems patiems dalykams įvardyti, pvz.: Rekomendavus Lietuvos vyriausiajam e u r o d e r y b i n i n k u i V. U., įstatymų leidėjai neoficialiai yra įsipareigoję iki liepos 1 d. priimti Visuomenės informavimo įstatymo redakciją LŽ 2000 40. Užvakar apie 6 val. ryto į Palangos ligoninę buvo pristatytas netoli "Mineralinių vandenų" kavinės sumuštas užsienio reikalų viceministras, vyriausiasis derybininkas su Europos Sąjunga V. U. LŽ 2000 144; Vis dėlto eurointegrac i j o s prasme Lietuvos kontaktai su šia šalimi [Makedonija] svarbūs LŽ 2000 45. Aptariami Lietuvos integracijos į Europos S q j u n g q procesai LŽ 2000 144; Aštuoniolikmečiai iš Baltijos šalių drauge su Liuksemburgo prestižinio licėjaus <...> mokiniais gvildeno tokius pat rimtus klausimus, kaip ir tikrieji e u r o p a r l a m e n t a r a i LA 1998 12. Lapkričio 5 d. V. L. susitiko su Europos Sąjungos parlamentarų delegacija LA 1991 221; Remiantis naujausiais agentūros "Vilmorus" duomenimis, e u r o š a l i n i n k ų yra daugiau kaip du penktadaliai gyventojų, arba pustrečio nuošimčio daugiau nei liepą LR (RV) 2000 236. Didžiausi E u r o p o s i nt e g r a c i j o s š a l i n i n k a i jau seniai puoselėja idėją: suvienyti žemyną taip, kad būtu įvestas šalių nuo Didžiosios Britanijos iki Suomijos federalinis valdymas išlaikant nacionalinį savitumą LR (RV) 2000 124.

Su minėtos leksinės reikšmės prepoziciniu dėmeniu *euro*- pastebima ir žodžių, kurių antrasis dėmuo yra savarankiškai nevartojamas. Iš jų dažnesni *eurokratas*, -ė (plg. *eurobiurokratas*, -ė) R 1998 238 ir *euromanas*, -ė rš. "tas, kuris trokšta, kad Lietuva būtų priimta į Europos Sąjungą". Bet, pavyzdžiui, tuose pačiuose

laikraščiuose vartojama ir dariniai eurokratas, -ė, eurobiurokratas, -ė, ir žodžių junginys Europos Sąjungos biurokratas, -ė: Tarp Europos Sąjungos Parlamento deputatų bei e u r o k r a t ų Baltijos šalys turi bičiulių LA 1991 5. E u r o b i u r o k r a t a i (pačia geriausia prasme) išgyvena dvasios pakilimą šiuo organizaciniu darbymečiu LA 1995 59. Prisimenate terminą "tarybinis žmogus", o ar esate kada nors susidūrę su E u r o p o s S ą j u n g o s b i u r o - k r a t a i s? LA 1995 195.

Vartosenoje daugėja ir tokių darinių, kurių prepozicinis dėmuo *euro*- turi daiktavardžio *Europa* leksinę reikšmę. Tai dažniausiai tikriniai daiktavardžiai, pvz.: *Eurobarometras* LR (S) 2000 177, *Eurocentras* LR (S) 2000 148, *Eurodisneilendas* LA 1998 114, *Eurofestivalis* LR (SA) 2000 83, *Eurokrepšinis* LŽ 2000 127, *Eurolyga* LR (SA) 1999 43, *Euromuzika* LR (TVA) 2000 39 5, *Eurooperetė* rš., *Europolas* LR (RV) 2000 39, *Euroradijas* LA 199 58, *Euroreklama* rš., *Eurovizija* LR (TVA) 1999 17 62.

Ir šiuo atveju dažnai sinonimiškai, kartais net tų pačių straipsnių gretimuose sakiniuose vartojami ir dariniai su euro-, ir žodžių junginiai, pvz.: Euro-krepšinyje – perversmas. Pirmadienio naktį po susirinkimo Barselonoje 17 Euro pos krepšinio lygų sąjunga) priėmė sprendimą palikti FIBA ir ateinantį sezoną surengti alternatyvias Suprolygai varžybas LŽ 2000 127; Lietuvių muzika keliauja po erdvų Euro-pos radiją. Paprastai temas pateikiame Euroradijo sezonams – tai labai progresyvų, švietėjiška, aktualu LA 1999 58.

Vis dažniau vartojant į lietuvių kalbą atėjusį tarptautinį žodį grandas reikšmėmis įžymybė, garsenybė, prizininkas, -ė (dažniausiai kalbant apie menininką, mokslininką, sportininką, sporto komandą ir kt.), spaudoje pasirodė ir Eurograndas, pvz.: Daugelyje Europos valstybių pasibaigus nacionaliniams šalių futbolo čempionatams, pajėgiausių Europos futbolo klubų Eurograndus tapo Romos "Lazio" komanda LŽ 2000 121.

Gausėja ir tokių darinių, kurių prepozicinis dėmuo euro- turi būdvardžio europinis arba daiktavardžio Europa leksinę reikšmę, pvz.: a) eurokomunistas, -ė rš., eurokomunizmas LA 1991 104, eurokultūra R 1999 53, euroremontas LŽ 2000 170, euroskautas, -ė LA 1999 142, eurosocialdemokratas, -ė LA 1997 238, eurosocialdemokratija LA 1997 238, eurostandartas LR 1994 55; b) euromuitinė rš., europilietis, -ė LA 1998 52, eurotėvas LA 1995 185, eurovaikas LA 1995 185.

Vis dėlto daugelį mūsų nagrinėtų darinių su pirmuoju dėmeniu *euro*-, ypač kai jie turi būdvardžio *europinis* reikšmę, gali atstoti įprastesni mūsų kalbai žodžių junginiai. Juolab kad ir spaudoje, dažnai tuose pačiuose laikraščiuose, kartais net tuose pačiuose straipsniuose sinonimiškai vartojami ir vienažodžiai dariniai, ir žodžių junginiai, pvz.: *Birštono vidurinėje mokykloje pradėta dėstyti e u r o k u l t ū r a . Idėją apie e u r o p i n ė s k u l t ū r o s pamokas Birštone mokytojams pasiūlė jų kolegos danai R 1999 53; Dabar visi butuose daro e u r o r e m o n t u s, o soduose daržus verčia poilsio zonomis LŽ 2000 170. Madingas butų e u r o p i n i s r e m o n t a s ne visiems pagal kišenę LŽ 1999 210; Žymiausi italų firmos "Maddlena" karšto vandens skaitikliai ilgaamžiai, garantija laikantis e u r o s t a n d a r t ų – penkeri metai LR 1994 55. Daugelis*

Lietuvoje gaminamų baldų atitinka e u r o p i n į s t a n d a r t ą LA 2000 4. Be to, žodžių junginiai dažnai yra tikslesni negu vienažodžiai dariniai su dėmeniu euro-. Kartais būna nevisiškai aišku, kokia dėmens euro- reikšmė: Europos Sąjungos, Europos ar europinio, pvz.: E u r o o b l i g a c i j ų metinė palūkanų norma yra 8 proc. LA 1999 56. Lenkijos ir Lietuvos tarpvyriausybinė pasienio bendradarbiavimo komisija palaiko Nemuno e u r o r e g i o n o įkūrimo idėją LA 1996 123. Lietuvos banko Tarptautiniame departamente superkami vardiniai, kelioniniai bei e u r o č e k i a i LA 1999 56. "Lietuvos rytas" vėl pradeda e u r o m i s i j ą LR (TVA) 1999 37 55.

Su prepoziciniu dėmeniu euro- plinta ir būdvardžių, kurių junginiais su daiktavardžiais nusakomos tos pačios arba panašios sąvokos kaip ir sudurtiniais daiktavardžiais su šiuo dėmeniu, pvz.: Ypač daug dėmesio skiriama Lietuvos e u roat lantine i integracijai ir ryšiams su Rusija LŽ 2000 16. Vienijasi e urokomuni stinės partijos LR 1999 133. Tradiciškai e u roske ptiš ka britų spauda užsipuolė J.F. pasiūlymą kaip Vokietijos "planą sukurti Europos supervalstybę" LR (RV) 2000 124. Apklausos rodo, jog, lyginant su jaunimu, pagyvenę žmonės e u roske ptiškes ni LA 1999 236.

Atsiranda ir visiškai nevykusių hibridų, t. y. būdvardžių, kur dėmuo *euro*-jungiamas su lietuvišku būdvardžiu, pvz.: *Estija iš trijų Baltijos šalių e u r o t i n - k a m i a u s i a* LA 1998 109.

Per palyginti trumpą laiką televizijai įėjus į žmonių gyvenimą atsirado daug žodžių su prepoziciniu dėmeniu *tele*- (< gr. *tle* 'tolumoje, toli'), kuris dažnai reiškia "veikiantis per tam tikrą atstumą arba vykdomas, atliekamas iš tolo". Šiais žodžiais, kurių daugelis yra terminai, paprastai reiškiama viskas, kas susiję su televizija. Taigi dėmuo *tele*- dažnai turi žodžių *televizija, televizinis* leksinę reikšmę. Dariniai su prepoziciniu dėmeniu *tele*- ypač ėmė plisti į bendrinę lietuvių kalbą XX a. septintajame dešimtmetyje. Antrasis šių darinių dėmuo gali būti tarptautinis (a) arba lietuviškas (b) daiktavardis. Daiktavardžiais su prepoziciniu dėmeniu *tele*- dažnai pavadinami įvairūs įrenginiai, prietaisai, aparatai bei jų dalys, pvz.: a) *teleantena* rš., *teleaparatūra* LR 1998 201, *telecentras* LŽ 1999 100, *teleekranas* LR (TVA) 1999 37 14, *telefaksas* LR 1991 183, *telekamera* LR (TVA) 2000 5 61, *telekanalas* VN 1999 160, *telelinija* LR (TVA) 2000 11 64, *telemetrai* "televizinė tyrimo sistema" LR (TVA) 2000 22 8, *telerentgenas* rš., *telestudija* LA 1997 15, *teleteksas* "dialoginė televizinė informavino sistema" R 1991 27; b) *telepalydovas* rš., *telestotis* LR 1993 227, *teletinklas* R 1999 53.

Šios darybos žodžiais pavadinami įvairūs procesai, paslaugos ir kt., veikiantys per tam tikrą atstumą arba vykdomi, atliekami iš toli, pvz.: a) telebirža LR 1991 97, telegidas LR 1994 4, teeleinformacija rš., telekomunikacija LA 1998 220, telekontaktavimas rš., telekontrolė rš., telesignalizavimas LR 1999 40, teletransliacija LR (TVA) 1999 38 69; b) teleapskaita LA 1999 13, telematavimas rš., teleparduotuvė rš., telepaslauga LŽ 1999 73, telerinka LR (TVA) 1999 38 69, teleryšys LA 1998 239, telestebėjimas LR (S) 1998 68.

Vis daugiau atsiranda darinių, kurių prepozicinis dėmuo tele- turi aiškią žodžių televizija, televizinis leksinę reikšmę, pvz.: a) teledebatai LŽ 2000 232, telediskusija LA 1991 253, teledokumentika rš., telefilmas LR 1992 88, telekomanda LA

1991 98, telekompanija LR (TVA) 1999 48, telekorespondentas, -ė LR 1991 43, telemaratonas LR (TVA) 1998 8 4, telenovelė LR (TVA) 2000 40 4, teleoperatorius, -ė LA 1996 90, teleprograma LR 1991 90, telereportažas LA 1998 143, telereporteris, -ė LA 1998 119, teleseansas LR 1991 111, teleserialas R (PTV) 1999 7 21, telesiužetas LA 1997 156, teleskeptikas, -ė LR (TVA) 1999 42 8, telespektaklis LA 1991 29, teležurnalas LA 1998 110, teležurnalistas, -ė R 1994 239, teležurnalistika LR (TVA) 2001 3 59; b) teleapybraiža rš., telegerbėjas, -a LR (TVA) 1999 19 3, telelaida VN 1995 50, telenaujienos LR (TVA) 1999 41 5, telepasakojimas rš., teletiltas LŽ 2000 141, televaizdelis LR 1999 58, teležaidimas LR 1994 64, teležiūrovas, -ė R 1994 19, teležmogus LR (TVA) 2000 50 10.

Pastebima, kad ta pačia reikšme vartojami ir dariniai su prepoziciniu dėmeniu tele-, ir įprastesni mūsų kalbai dvižodžiai junginiai, kur šis dėmuo keičiamas žodžiu televizija, rečiau – televizinis, pvz.: Telecentru i įrengti reikia daug lėšų LŽ 1999 26. Čia, prieš patekdamas į Kaune esantį televizija ir ijos centrą, LNK signalas yra silpniausias LR (TVA) 2000 14 6; Vaikinų fizionomijos tapo telekanalo veidu VN 1999 160. Strateginio investuotojo šiuo metu ieško ir televizijos kanalas "TV Riga" LR (TVA) 1999 48 14; Aš visą laiką stebiu jūsų pasirodymus telelaidos eLA 1997 15. Daugelis televizijos laidų skirtos jaunimui LR 1999 18; Tikriausiai "Pensakoka" yra mano paskutinis teleserialas, paskui norėčiau režisuoti R (PTV) 1999 7 21. Televizijos serialo "Draugai" ("Friends") žvaigždė J. A. nori, kad pirmoji ceremonija įvyktų Las Vege LR (GB) 2000 100.

Nereti atvejai, kai net tame pačiame straipsnyje pagrečiui, sinonimiškai vartojami ir dariniai su dėmeniu tele-, ir žodžių junginiai, pvz.: R. turi daug t e l egerbėjų. O dažniausiai R. jos televiziniai i gerbėja i nori pakviesti į svečius LR (TVA) 1999 19 3; Telepublicisti i stika – įdomus žanras. Ar tebenorėtumėte domėtis televizi nepublicisti ka? LR (TVA) 1999 18 16; Komercinės televizi negali konkuruoti su komercinėmis televizi laidų. Valstybinė ar visuomeninė televizija negali konkuruoti su komercinėmis televizi jo s stotimis, nes visuomeninė televizija privalo rengti nedaug žiūrovų pritraukiančias kultūros ar švietimo laidas LR (TVA) 1999 48 15; R. S. bendrauja su teležuria visuomeninė televizija pūros valstybių nacionalines televizijas LA 1998 110.

Kai kurie dariniai su prepoziciniu dėmeniu t e l e- yra dirbtiniai ir visiškai nereikalingi lietuvių kalbai. Ypač tai pasakytina apie darinius, kurių antrasis dėmuo yra lietuviškas žodis.

Kas kita bendrinėje lietuvių kalboje vartojami su prepoziciniu dėmeniu *tele*-dariniai, kurių antrasis dėmuo yra savarankiškai nevartojamas, pvz.: *telegrama* rš., *telekomas* KD 2000 56. Panašia arba ta pačia reikšme net tuose pačiuose laikraščiuose vartojama *telemanas*, -ė LŽ 2000 205 ir *telefanatikas*, -ė LŽ 2000 204.

Tose pačiuose laikraščiuose vartojama darinys *telefotomodelis* LR 1991 134, kur, be prepozicinio dėmens *tele*-, dar pridedamas dėmuo *foto-* (< gr. phōs (phōtos) 'šviesa'), ir dvižodis junginys *televizijos fotomodelis* LR 1999 40.

Paplitus bendrinėje lietuvių kalboje įvairiomis reikšmėmis vartojamam anglų kalbos kilmės žodžiui šou, pasidarė dažnas darinys telešou LR 1999 14. Pastebima, kad spaudoje vartojama ir vienažodis darinys telešou, ir dvižodis junginys televizijos šou, pvz.: Nuotaikingas telešou negalėjo paslėpti tiesos LA 1991 106. J. Ch. – populiarus televizijos šou apie virtuvės herojus LR 1999 187. Vietoj jų mes turime ir vartosenoje kartais pastebimą pakaitą pramoginė televizijos laida LA 1999 10.

Dėmuo *tele*- daugeliu atvejų sukonkretina, terminologizuoja viso žodžio leksinę reikšmę. Bet kai kurie mūsų vartojami žodžiai nėra nei terminai, nei šiaip reikalingi žodžiai. Daugelis jų atsiranda tam tikrame tekste kaip okazionalizmai. Nereikia piktnaudžiauti terminų specifika ir dėlioti dėmenį *tele*- prie paprastų žodžių, kur jis nebūtinas. Priešingu atveju mes suteikiame kalbai familiarumo, o kartais net apsunkiname suvokti mintį.

Bendrinėje lietuvių kalboje atsirandantys žodžiai su prepoziciniu nelietuviškos kilmės dėmeniu video- (< lot. video 'matau') rodo sąsają su vaizdo perdavimu, įrašymu. Taigi dėmuo video- dažniausiai atitinka žodžio vaizdas leksinę reikšmę. Antrasis šių darinių dėmuo yra savarankiškai vartojamas tarptautinis (a), rečiau – lietuviškas (b) žodis. Su prepoziciniu dėmeniu video- daiktavardžiais, kurių daugelis yra terminai, dažnai pavadinami įrenginiai, prietaisai, aparatai bei jų dalys, pvz.: a) videoaparatas R 1999 37, videoaparatūra LŽ 1999 190, videodiskelis LA 1996 121, videokamera LR (GB) 2000 218, videokasetė LR 1998 1, videomagnetofonas LŽ 1999 274, videomonitorius MD 1997 48, videopiliulė "mažytė vaizdo kamera, padedanti tirti žmogaus žarnyną" LR (GB) 2000 218, videotechnika LA 1996 18, videotelefonas LŽ 1999 157, videoteksas (plg. teleteksas) "dialoginė televizinė informavimo sistema" rš., videoterminalas LŽ 1999 14; b) videogalvutė rš., videogrotuvas LA 1999 27, videojranga LR (RV) 2000 177, videojuosta LR 1999 147.

Vietoj šių daiktavardžių tuose pačiuose laikraščiuose vartojami lietuvių kalbai įprastesni žodžių junginiai, kur dėmuo video- keičiamas žodžiu vaizdo, pvz.: vaizdo aparatūra LŽ 2000 50, vaizdo grotuvas LR (GB) 1999 265, vaizdo magnetofonas LŽ 2000 36, vaizdo technika LA 1999 12. Nors dažnai sinonimiškai vartojama videokasetė LR 1998 1, vaizdo kasetė LR (S) 2000 41, videojuosta LR 1999 147, vaizdo juosta LR (S) 2000 39, vis dėlto linkęs įsigalėti geras lietuviškas žodis vaizdajuostė LR (TVA) 2000 15 62. Bet nereti atvejai, kai tame pačiame straipsnyje pagret, sinonimiškai vartojama ir vaizdajuostė, ir vaizdo juosta, pvz.: Tardomi nepilnamečiai pasakojo viską, ką per sulaikymą teisėsaugos pareigūnai užfiksavo v a i z d a j u o s t ė j e. Žiūrint v a i z d o j u o s t ą (ten jie rodo, kaip padarė nusikaltimą), šiurpas per kūną eina LŽ 2000 44.

Ir vietoj *videoplejeris* LA 1991 97, kurio antrasis dėmuo anglų kalbos kilmės žodis, kartais pavartojamas kalbininkų siūlomas *vaizdajuosčių leistuvas*⁷ rš.

Daiktavardžiais su prepoziciniu dėmeniu *video*- pavadinama įvairios institucijos, įstaigos, jų padaliniai, skyriai, pvz.: a) *videoagentūra* LŽ 1998 228, *videoarchyvas* LA 1998 143, *videokooperatyvas* LA 1996 144, *videosalonas* LR 1991 164, *videostudija* LR (TVA) 2000 159 10; b) *videosalė* R 1996 108.

Ta pačia reikšme vietoj kai kurių šių darinių vartojami ir žodžių junginiai, pvz.: vaizdajuosčių archyvas LA 1998 108, vaizdajuosčių salonas R 1999 200, vaiz-

do įrašų salė LR (S) 2000 41. Tuose pačiuose laikraščiuose darinio videoteka LR (TVA) 1999 45 63 vartosena varijuoja su žodžių junginiu vaizdo kartoteka LR 2000 65 arba dar tikslesniu – vaizdajuosčių kartoteka LR 2000 32.

Dariniais su prepoziciniu dėmeniu *video*- pavadinami įvairūs procesai, paslaugos ir kt., perduodami vaizdu per tam tikrą atstumą arba vykdomi, atliekami iš toli, pvz.: a) *videoinformacija* (plg. *teleinformacija*) LŽ 2000 12, *videokontrolė* (plg. *telekontrolė*) LR 1998 68, *videoreklama* (plg. *telereklama*) LR (TVA) 2000 28 12; b) *videoryšys* (plg. *teleryšys*) LA 1998 4, *videostebėjimas* (plg. *telestebėjimas*) rš.

Darinys *videokonferencija* Sv 1999 1 pradėtas vartoti ir visiškai nauja reikšme – distancinis mokymo būdas, t. y. tiesioginis bendravimas per kompiuterių tinklą, filmavimo kameromis perduodant užfiksuotą vaizdą ir garsą. Ta pačia arba panašia reikšme vartojami ir žodžių junginiai *distancinis mokymas* LR (TVA) 2001 22 59, *internetinis mokymas* Vl 2001 4.

Daugelis daiktavardžių su prepoziciniu dėmeniu video- yra kultūros bei kito-kio pobūdžio darbų ar net meno žanrų bei stilių pavadinimai, pvz.: a) videoantologija LA 1997 223, videobiografija R 1994 25, videodokumentas R 1994 49, videofilmas LR (RV) 2000 5, videografika LR (TVA) 1999 9 69, videoistorija LA 1997 39, videokinas LA 1991 19, videokonferencija LA 1991 111, videokronika LA 1997 247, videomontažas LR (TVA) 2000 5 6, videonovelė LR 1994 59, videopera rš., videoportretas MD 1997 48, videoprograma LŽ 2000 138, videosiužetas LR (TVA) 1999 19 14, videoversija LŽ 2000 153; b) videodarbas MD 1997 48, videodienoraštis LA 1997 37, videomenas LR 1999 20, videometraštis R 1999 49, videošokis LA 1997 27, videovaizdas LA 1997 247, videožaidimas LA 1998 20.

Nagrinėjamų darinių su prepoziciniu dėmeniu video- gausėjimui bendrinėje lietuvių kalboje turi įtakos ir anglų kalba. Anglų kalboje video reiškia ir televiziją. Taigi daugelio šių darinių prepozicinio dėmens video- negalime sieti su žodžio vaizdas leksine reikšme. Tai rodo ir jų vartosenos variantiškumas su žodžių junginiais, pvz.: 34 minučių trukmės v i d e o f i l m a s pasakoja apie eutanazijos praktinius klausimus ir su tuo susijusias problemas. Šis t e l e v i z i j o s f i l m a s, parodytas 97-uoju kanalu, matomas tik Oregono valstijoje LR (RV) 2000 5; Vyko v i d e o k o n f e r e n c i j a, kurioje dalyvavo įvairių Lietuvos partijų atstovai. Šioje t e l e v i z i j o s k o n f e r e n c i j o j e buvo kalbama apie ekonominę padėtį LA 1999 40; Rodomas v i d e o v a i z d a s. Šiame f i l m u o t a m e v a i z d e matyti, kaip rugpjūčio šeštos dienos rytą į sraigtasparnį nešamas sužeistas Rusijos kareivis LA 1996 154.

Vietoj darinio videokinas LR (TVA) 2000 12 50 tuose pačiuose laikraščiuose vartojamas ir žodžių junginys namų kinas LR (GB) 2000 51. Ypač dažnas variantiškumas darinio videosiužetas LA 1997 16 ir žodžių junginio vaizdo siužetas LR (TVA) 1999 19 15. Neretai jie vartojami pagret, sinonimiškai, pvz.: Prieš trejus metus I. F. atrado publicistikos konkursą "Ad rem": jos v i d e o s i u ž e t a s "Giminės", rodytas per LNK televiziją, buvo apdovanotas regioninių televizijų konkurse. Dvi seserys ir brolis tame v a i z d o s i u ž e t e dalijosi brolio namą LR (TVA) 1999 253.

Bendrinėje lietuvių kalboje su prepoziciniu dėmeniu *video*- vartojama ir darinių, kurių antrasis dėmuo yra anglų kalbos kilmės žodis. Vieni iš dažnesnių yra *videointerviu* rš. ir *videoklipas* MD 1997 48. Vartosenoje pastebėtas darinio *videointerviu* pakaitas, kuris pagrečiui pavartojamas net tame pačiame straipsnyje, pvz.: *Vakaras prasidėjo* v i d e o i n t e r v i u. V. paprašė šį f i l m u o t q p o-k a l b i laikyti testamentu LA 1994 51.

Ypač dažnas videoklipas, nors vartosenoje pastebima ir jo pakaitų. Dažnai jis keičiamas mūsų kalbai įprastesniu žodžių junginiu vaizdo klipas R 1999 40. Dažni atvejai, kai abu variantai vartojami ir pagret tame pačiame straipsnyje arba net tame pačiame sakinyje, pvz.: Dainos "Eurolyga" v i d e o k l i p o premjera LNK televizijoje įvyko praėjusį penktadienį, kai žalgiriečiai svečiavosi tiesioginiame LNK eteryje. Visos kitos v a i z d o k l i p ą norinčios transliuoti televizijos dėl teisių turi tartis su "Žalgirio" klubu LR (TVA) 1999 19 53; "V i d e o k l i p ų kūrėjas – kaip pianistas", – mano į motinas daugeliui šiandieninių madingų atlikėjų ir v a i z d o k l i p ų kūrėjų tinkanti patyrusi muzikinių laidų režisierė Dz. V. LR (TVA) 2000 3 52.

Sudurtinių daiktavardžių su prepoziciniu dėmeniu video- yra ir kitų įvairių reikšmių, pvz.: a) videobiznierius, -ė LA 1999 119, videodogma LR (TVA) 1999 37 4, videooperatorius, -ė LR 1999 142, videopiratas, -ė LR 1999 164, videopiratavimas LA 1997 196, videospecialistas, -ė LA 1994 16; b) videoįrašas LŽ 2000 202, videokančia LR (RV) 2000 38, videokūrėjas, -a LA 1997 27, videomedžiaga LA 1996 12, videoperžiūra LA 1998 128. Greta daugelio šių darinių sinonimiškai vartojami teiktinesni mūsų kalbai žodžių junginiai, pvz.: vaizdo įrašas LR (SA) 2000 100, vaizdo operatorius, -ė (plg. garso operatorius, -ė) rš., vaizdajuosčių peržiūra LA 1998 126, vaizdajuosčių piratas, -ė LR (TVA) 2000 16 43, vaizdajuosčių piratavimas rš.

Taigi darinių su prepoziciniu dėmeniu *video*-, kaip ir su kitais prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis, ir juos atitinkančių žodžių junginių vartosena nėra nusistovėjusi. Kasdienėje vartosenoje atsiranda vis naujų ir naujų darinių su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis. Nereikėtų piktnaudžiauti dariniais su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis, ypač tais, kurie nėra terminai. Juoba kad toli gražu ne visi jie yra priimtini bendrinei lietuvių kalbai.

IŠVADOS

Žodžių su prepoziciniais dėmenimis *audio-, euro-, tele-, video-* analizė rodo šiuos ryškesnius jų vartojimo ir darybos polinkius bendrinėje lietuvių kalboje:

- 1) daugelis šių žodžių yra skoliniai, ypač tie, kurių antrasis dėmuo yra svetimų kalbų kilmės; dariniai, kurių antrasis dėmuo yra savarankiškai vartojamas lietuviškas žodis, gali būti sudaryti lietuvių kalboje arba išversti iš kitų kalbų;
- 2) linkstama kai kuriuos prepozicinius dėmenis keisti lietuviškais žodžiais; dažniausiai lietuviškais žodžiais keičiami *audio* ir *video*-;
- 3) pastebima kai kurių įprastų žodžių junginių keitimas dariniais su prepoziciniais nelietuviškos kilmės dėmenimis arba jų sinoniminis vartojimas;
- 4) plinta ir netaisyklingos darybos bei neaiškios reikšmės žodžių su nagrinėtais prepoziciniais dėmenimis; nevisada motyvuota ir šių darinių, ypač tų, kurie nėra terminai, vartosena.

Gauta 2001 03 05

Santrumpos

KD - Kauno diena (dienraštis).

LA - Lietuvos aidas (dienraštis).

LR - Lietuvos rytas (dienraštis).

LR (GB) - Lietuvos ryto priedas "Gyvenimo būdas" .

LR (RV) - Lietuvos ryto priedas "Rytai-Vakarai".

LR (S) - Lietuvos ryto priedas "Sostinė".

LR (SA) - Lietuvos ryto priedas "Sporto arena".

LR (TVA) - Lietuvos ryto priedas "TV antena" (žurnalas).

LR (V) - Lietuvos ryto priedas "Vartai".

LŽ - Lietuvos žinios (dienraštis).

MD - 7 meno dienos (savaitraštis).

Pn - Panelė (žurnalas).

R - Respublika (dienraštis).

R (PTV) - Respublikos priedas "Plius TV".

rš. - raštai.

Sv - Savas (Lietuvos studentų laikraštis).

V - Veidas (žurnalas).

Vl - Valstiečių laikraštis.

VN - Vakarinės naujienos (dienraštis).

Skaitmenys visur žymi metus, numerius, puslapius.

Nuorodos

- ¹ V. Skujinia, Tarptautinių elementų vartojimas latvių terminijoje, *Kalbos kultūra*, Vilnius, 1979, sas. 37, p. 57–63.
- ² Plg. K. Gaivenis, Terminijos ugdymo vingiai, *Kalbos kultūra*, Vilnius, 1973, sąs. 25, p. 19–27.
- ³ V. P. Būda, *Sudurtiniai ir priešdėlinės darybos žodžiai su tarptautiniu dėmeniu*, Vilnius, 1994; St. Keinys, Tarptautiniai elementai lietuvių terminologijoje, *Kalbos kultūra*, Vilnius,

1979, sąs. 37, p. 14-26; J. Klimavičius, Tarptautinių ir lietuviškųjų terminų sinonimija terminologijoje, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, Vilnius, 1975, t. 16, p. 91–123; V. Simonaitytė-Rudaitienė, Lietuvių literatūrinės kalbos sudurtiniai daiktavardžiai su pirmaisiais tarptautiniais dėmenimis, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, Vilnius, 1988, t. 27, p. 180–202 ir kt.

- ⁴ Dėl žodžių su dėmeniu *auto* vartosenos ir rašybos, Kalbos komisijos 1995 m. lapkričio 30 d. protokolinis nutarimas, *Kalbos kultūra*, Vilnius, 1997, sąs. 69, p. 109.
  - ⁵ Žr. Terminologijos taisymai, Vilnius, 1992, p. 20.
- ⁶ A. Kupčinskaitė, Nelietuviškų kalbos elementų (dėmenų) vartojimo polinkiai, *Kalbos kultūra*, Vilnius, 1997, sąs. 69, p. 56–61; J. Mikelionienė, Naujažodžiai VDU kompiuteriniame tekstyne, *Jono Jablonskio konferencija, Nauji kalbos reiškiniai ir jų vertinimas*, Vilnius, 1998, p. 11–12; A. Ryklienė, *Euras, euro* ir *euro-, Kalbos kultūra*, Vilnius, 1999, sąs. 72, p. 47–51 ir kt.
  - ⁷ Žr. Terminologijos taisymai, p. 122.

Vida Rudaitienė

WORDS WITH PREPOSITIONAL NON-LITHUANIAN COMPONENTS

Summary

The article deals with words including the prepositional non-Lithuanian components audio-, euro-, tele-, video- and trends of their usage and formation in modern Standard Lithuanian. Some extra-linguistic and linguistic factors which influence the spreading of such constructs are also discussed in the article. The analysis is based on materials drawn from periodicals, as they are one of the main sources of information for the public and usually reflect the situation in other varieties of the language.

The majority of the words including the prepositional components in question are loan words. Constructs whose second components are free and can be used as independent Lithuanian words can be constructed in Lithuanian or translated from other languages. It has been noticed that some usual word combinations are often substituted by constructs including prepositional non-Lithuanian components, or these variants are in certain relations of synonymic competition. There is a trend to substitute some prepositional components by native Lithuanian words as well. The most usual case of such substitution concerns the components *audio*- and *video*-. We have also noticed cases of spreading words with irregular composition and unclear meaning including prepositional components. The usage of such components is not always motivated, especially when speaking about the words that are not specific terms.